

Liite: Ennaltaehkäisevän työn ja varhaisen puuttumisen toimintamalleja

- **Vallaton koulutus-haastavan asiakkaan kohtaaminen**

Koulutuksessa käsitellään konstruktivisesti työyhteisön omasta ympäristöstä ja asiakkaista nousevia haasteita. Vallattomassa perehdytään kiihtyneen asiakkaan vuorovaikutukselliseen ja fyysiseen kohtaamiseen. Otetaan huomioon turvallisuus ja lain asettamat säädökset. Koulutus sisältää teorian lisäksi fyysisiä harjoituksia. Tavoitteena on ymmärtää työyhteisö voimavarana ja tukena haastavien asiakkaiden kanssa toimiessa.

- **Aggression portaat**

Tavoitteena opettaa lapsille ja nuorille aggression hallintaa ja haastavien tunteiden rakentavaa kanavointia. Aggression portaat -materiaali tuo kasvattajien käyttöön positiivisen tavan nähdä lapsen ja nuoren itsenäistyminen, uhma ja haastavat tunteet. Mallissa on kyse portaittaisesta lapsen ja nuoren kehitysvaiheeseen soveltuvasta ja jatkuvasta väkivallan ennaltaehkäisystä kasvatuksellisin keinoin.

- **Art** (menetelmän käyttö vaatii erillisen koulutuksen)

Aggression Replacement Training on menetelmä, joka on kehitetty USAssa 1980-luvulla. Menetelmä tähtää toiminnallisten harjoitusten kautta sosiaalisen, hyväksytyn käyttäytymisen vahvistumiseen. ART:n lähtökohta on, että sosiaalista, yhteisön hyväksymää käyttäytymistä voidaan opettaa ja oppia. Harjoitteita on kolmella tasolla

- vihanhallinta, tunnetaso
- sosiaaliset taidot, käyttäytymisen taso
- moraalinen perustelu, arvojen ja ajattelun taso

- **Muksuoppi**

Suomessa kehitetty kansainvälisesti arvostettu ratkaisukeskeinen, pedagoginen menetelmä jonka avulla voidaan auttaa lapsia voittamaan psyykkisiä ongelmia.

- **Vastuun portaat**

Vastuuntunnon kehittymistä edistävä tapa puuttua lasten ja nuorten tekemiin vääryyksiin. Toimintamallin tarkoitus on ohjata oppilasta ottamaan vastuu teostaan. Ideana on, että oppilaan ottaessa vastuun teostaan, hän vastuuntuntonsa kasvaa ja siten todennäköisyysrikkomuksen uusimiseen pienenee. Prosessi muodostuu seuraavista vaiheista myöntäminen, ymmärtäminen, anteeksipyyntö, sovittaminen, lupaaminen ja vastuuntunto.

- **Työrauha kaikille (NMI)**

Työrauha kaikille toimintamalli on oppimisen ja koulunkäynnin yleistä tukea ja sen avulla voidaan tukea luokkia 5.-9., joissa työrauhaongelmat ovat muodostuneet oppimisen ja opetuksen esteeksi. Tukitoimimallilla pyritään vähentämään työrauhaongelmien esiintymistä ja parantamaan tätä kautta oppimisilmapiiriä luokassa. Oppaan (<http://www.nmi.fi/fi/julkaisut/ilmaiset-materiaalit/tyorauha-kaikille-opas-ohjaajalle>) avulla kouluilla voidaan suunnitella, toteuttaa ja arvioida luokkatason tukitoimia häiriökäyttäytymisen vähentämiseksi.

Maksullinen Kummimateriaali sisältää Työrauha kaikille käsikirjan sekä cd-levyn. Cd-levyltä löytyvät toimimallin ohjaamisessa käytettävät diaesitykset sekä eri toimijoille suunnatut lomakkeet.

Oppimista ja tunteiden säätelyä ohjaavia ryhmiä / ohjelmia:

- **Maltti –ryhmä (NMI)**

Maltti - Tarkkaavuuden ja toiminnanohjauksen ryhmäkuntoutuksen kohderyhmänä ovat lapset, joilla on tarkkaavuuden ja toiminnanohjauksen ongelmia. Tavallisesti nämä ongelmat liittyvät tarkkaavuushäiriöön. Toiminnanohjauksen ongelmia voi olla myös oppimisvaikeuksien yhteydessä tai itsenäisinä ongelmina ilman muita vaikeuksia. Maltti -kuntoutusprosessin ensisijaisena kokonaistavoitteena on edistää lasten toimintakykyä koulumaisissa tehtäväntekotilanteissa. Toimintakyvyn paraneminen koulutehtävissä edistää myönteistä minäkuvaa tehtävien ratkaisijana ja koulutyön tekijänä. Se voi olla myös avain kielteisten vuorovaikutuskehien katkaisemiseen niin koulussa kuin kotonakin läksyjä tehdessä.

Maksullinen KUMMI 8 - Maltti, tarkkaavuuden ja toiminnanohjauksen ryhmäkuntoutus –kirja kuvaa 8-11-vuotiaille kehitetyn Maltti-kuntoutuksen perusteet ja toteutuksen. Kirjassa kuvataan selkeästi 20 ryhmätapaamisen sisältö harjoitteineen ja se sisältää kaiken kuntoutuksessa tarvittavan materiaalin.

- **Venny**

VENNY - menetelmän avulla voidaan vaivattomasti löytää jo koulunaloitusvaiheessa visuaalisista hahmotusvaikeuksista kärsivät lapset ja estää kuntoutuksella mahdollisten syvempien oppimisvaikeuksien syntyminen.

Visuaalisella hahmottamisella tarkoitetaan lapsen kykyä saada tarkkaa tietoa omasta itsestään ja ympärillä olevasta maailmasta sekä näiden välisestä suhteesta. Visuaalisen hahmottamisen ongelmat voivat ilmetä esim. vaikeutena ymmärtää kellonaikoja, rahankäyttöä, abstrakteja käsitteitä sekä sanojen välisiä suhteita, eli kielen ymmärtämisvaikeutena samoin kuin myös matematiikan vaikeutena.

VENNY 1 = Visuaalisten hahmotusongelmien kartoitusmenetelmä. Sen avulla löydetään ko. vaikeuksista kärsivät lapset.

VENNY 2 = Visuaalisten hahmotusvaikeuksien kuntoutuskirja ja samalla ohjaajan käsikirja. Sen avulla voidaan kuntouttaa hahmotusongelmista kärsiviä lapsia/nuoria sekä ennaltaehkäistä mahdollisia ajan mittaan syveneviä oppimisongelmia.

- **Nepsy -valmennus (vaatii erillisen koulutuksen)**

Neuropsykiatrinen valmennus on arjen tuki- ja ohjausmuoto. Siitä saa apua arjen ja elämänhallintaan, itsenäistymiseen, itsetunnon ja positiivisen minäkuvan vahvistamiseen sekä opiskeluun ja vapaa-aikaan. Nepsy-valmennus pohjautuu positiiviseen psykologiaan. Lähestymistapa on ratkaisu- ja voimavarakeskeinen. Valmennus on sovittua, tavoitteellista ja hyvin kokonaisvaltaista. Valmennuksen osa-alueita voivat olla itsestä huolehtiminen, itsetuntemus ja vuorovaikutustaidot, arjenhallinta sekä vapaa-aika.

- **Koira-avusteinen -ryhmä (vaatii erillisen koulutuksen)**

Koira-avusteinen tunne- ja oppimistaitojen ryhmätoiminto, jossa ohjaajien lisäksi on sertifioitu koulukoira. Ryhmätoiminnassa tutustutaan tunteisiin ja oppimistilanteisiin koiran toiminnan kautta. Tarkoituksena on tunnistaa tunteita ja löytää oppimiseen iloa.

- **Askeleittain**

Askeleittain-opetusohjelman avulla päiväkodissa, esikoulussa ja 1. – 5. luokalla voidaan opettaa lapsille empatiataitoja, itsehillintä- ja ongelmanratkaisutaitoja sekä tunteiden säätelyä.

Opetusohjelman keskeiset sisältöalueet ovat empatiataidot (taito tunnistaa ja ymmärtää omia ja muiden tunteita), itsehillintä ja ongelmanratkaisutaidot (taito pysähtyä, ajatella ja valita paras

ratkaisu ongelman määrittelyn jälkeen eri vaihtoehtoista) sekä tunteiden säätely (ärtymyksen, kiukun ja vihan tunteiden käsittely eri tekniikoiden avulla siten, että voi kohdata tunteita nostattavat tilanteet rauhallisesti, ilman aggressiota).

- **Bright Start (vaatii erillisen koulutuksen)**

Bright Start on kognitiivisten toimintojen opetusohjelma pienille lapsille. Bright Start on suunniteltu kehittämään itsevarmuutta, kouluvalmiutta ja ajattelutoimintoja. Ohjelman osat ovat itsesäätely, lukukäsitteet, vertailu, roolin ottaminen, luokittelu, sarja ja malli sekä kirjainmuoto käsitteet. Lisäksi vanhemmille on oma käsikirja kotona tehtäviä harjoitteita varten.

- **IE - Instrumental Enrichment (vaatii erillisen koulutuksen)**

Instrumental Enrichment on ajattelu- ja ongelmanratkaisutaitojen kehittämiseen suunniteltu ohjelma, jonka taustalla on oppimisen ja ohjauksen teoria liitettynä modernin aivotutkimuksen tuottamaan tietoon aivojen muovautuvuudesta.

IE- menetelmä perustuu ohjattuihin oppimistaitoja kehittäviin harjoitteisiin ja niiden tuottaman uuden ajattelun siirtämiseen henkilön arjen toimintatapoihin.

IE-ohjelman tavoiteena on parantaa ajattelu- ja ongelmanratkaisutaitoja, synnyttää onnistuneita oppimiskokemuksia, luoda sisäistä motivaatiota oppimiseen, vahvistaa itsetuntoa, syventää vuorovaikutustapoja sekä edistää elämäntaitoja.

IE-ohjelma sopii alkuopetuksesta eteenpäin.

- **KiVa –koulu**

KiVa-lyhenne muodostuu sanoista Kiusaamisen Vastainen tai Kiusaamista Vastustava. KiVa Koulu on opetusministeriön rahoituksella Turun yliopistossa kehitetty toimenpideohjelma koulukiusaamisen vähentämiseksi. KiVa Koulun on todettu vähentävän kiusaamista ja lisäävän kouluhyvinvointia!

KiVa Koulu näkyy koulun arjessa monin tavoin. Alakoulun oppilaat osallistuvat nk. KiVa-oppitunneille ensimmäisellä luokalla (10 kaksoistuntia) ja uudelleen neljännellä luokalla (10 kaksoistuntia). Yläkoulussa toteutetaan 7.-luokkalaisille suunnattuja KiVa-teemoja (4 teemaa), joko oppituntien tai teemapäivien muodossa.

Koulussa toimii vähintään kolmen opettajan tai muun henkilökuntaan kuuluvan aikuisen muodostama työryhmä, KiVa-tiimi. He selvittävät yhteistyössä luokanopettajan tai -valvojan kanssa esiin tulevia kiusaamistapauksia. Koulun henkilökunta on saanut perehdytyksen KiVa Koulu -ohjelman toteuttamiseen ja kiusaamistapausten selvittämiseen.

- **Verso (vaatii erillisen koulutuksen)**

VERSO eli vertaissovittelu on ratkaisukeskeisyyteen pohjautuva menetelmä, joka tarjoaa vaihtoehtoisen ja vapaaehtoisen tavan ratkaista oppilaiden välisiä ristiriitoja koulun arkipäivässä. Sovittelulla puututaan mieltä pahoittavaan toimintaan mahdollisimman varhain.

Vertaissovittelu on yksinkertainen ja selkeä toimintamalli, jonka mukaisesti sovittelijoiksi koulutetut oppilaat auttavat kiusaamisen tai ristiriitojen osapuolina olevia oppilaita löytämään ratkaisuja. Menetelmä opetellaan sarjakuvan avulla ja sitä harjoitellaan draamaa apuna käyttäen. Sovittelu on kansalaistaito, joka kantaa läpi elämän!

- **RESTO (vaatii erillisen koulutuksen)**

Restoratiivisen lähestymistavan ja sovittelun koulutuksen (*RESTO-koulutus*) saaneet henkilökunnan jäsenet sovittelevat niitä tilanteita, jotka eivät sovellu vertaissovitteluun. Aikuisjohtoisen sovittelun osapuolina voivat olla oppilaat tai oppilas ja henkilökunnan jäsen. Syventävän RESTO-koulutuksen

käyneet henkilökunnan jäsenet toimivat sovittelijatehtävän lisäksi koulunsa sovittelutyön asiantuntijoina yhdessä vertaissovittelijoiden ja Verso-toimintaa ohjaavien aikuisten kanssa.

- **Lions Quest (vaatii erillisen koulutuksen)**

LQ-elämisentaitoja -ohjelma antaa kouluille ja kasvattajille käytännön työkaluja oppilasryhmien ryhmäyttämiseen ja elämäntaitojen harjoitteluun.

Lions Quest ohjelmassa käyttämään toiminnallisia ja kokemuksellisia työtapoja, joilla vahvistetaan lasten ja nuorten itseluottamusta, tunne-, vuorovaikutus- ja päätöksentekotaitoja, hyvinvointiosaamista ja samalla edistetään oppimista.

Koulutuksesta osallistujat saavat itselleen opettamansa ikäkaudelle sopivan materiaalin sekä paperisena että sähköisenä versiona.

- **Friends-ohjelma**

Aseman Lapset ry. <https://www.asemanlapset.fi/fi/toimintamuotomme/friends>

- **Tunne-ryhmä**

Tunnetaidot-ryhmässä harjoitellaan sosiaalisia taitoja ja tunteiden tunnistamista. Ryhmä- ja yksilötehtävien avulla opitaan löytämään omia vahvuuksia ja etsitään oikeanlaisia toimintamalleja hankaliin tilanteisiin. Huoltajat osallistuvat osaan tapaamiskerroista yhdessä lapsensa kanssa.

- **Läksyparkki**

Läksyparkkiin voivat jäädä opettajan läheteellä ne oppilaat, jotka ovat laiminlyöneet kotitehtävien tekemisen. Tavoitteena on, että oppilas tekee parkissa läksyt itsenäisesti. Läksyparkkia voidaan käyttää myös oppimisen tuen muotona. Tällöin läksyparkkiin voi tulla luokanopettajan ja huoltajien sopimuksesta tekemään kotitehtäviä ohjatusti. Läksyparkki voi toimia koululla sovitusti esimerkiksi keskellä koulupäivää (pitkät välitunnit) tai iltpäivisin koulupäivän jälkeen.

- **ToKo –ryhmäyttämispäivät**

Toimintakokempuspäivä on nuorisopalveluiden 7.-luokkalaisille suunnittelema toimintakokonaisuus, jonka tavoitteena on lisätä oppilaiden yhteistyötaitoja ja luokan ryhmähenkeä. Yläkouluun siirtyneet koululaiset tutustuvat erilaisten ryhmätehtävien avulla uusiin luokkatovereihin.

Päivän aikana oppilaat tekevät turvallisen ryhmän kehittymiseen vaikuttavia yhteistoiminnallisia harjoitteita. Ryhmä harjoittelee kuuntelemista, keskustelua, luottamusta ja viestintää. Tehtävissä ei kilpailla paremmuudesta vaan opitaan kokemuksen kautta, mikä voima on yhdessä tekemisellä, toisten kannustamisella ja tukemisella. Jokainen voi omalla toiminnallaan vaikuttaa hyvän yhteishengen syntymiseen.

Palvelukokonaisuuteen kuuluvat nuorisohjaajan pitämä infotunti luokalle, päivän suunnittelu, valmistelu, ohjaaminen ja palautekeskustelu. Luokanvalvojalla on päivän aikana tilaisuus havainnoida ryhmän toimintaa.

- **Moottoripajatoiminta**

Moottoripajatoiminta on Suomen evankelis-luterilaisten seurakuntien ja/tai yhteistyötahojen harjoittamaa diakonia- ja kasvatustyötä, jota tehdään erityisesti kaikkein heikoimmassa olevien

lasten ja nuorten parissa. Toiminnan sisältöihin kuuluu liikennekasvatus, kouluopintojen tukeminen, syrjäytymisen ehkäisy, sosiaalinen vahvistaminen ja nuoren kokonaisvaltaisen kasvun tukeminen.

Moottoripaja-hankkeen tavoitteena on vahvan sosiaalisen tuen antaminen nuorille, jotka ovat vaarassa jäädä työ- ja koulutuspalvelujen ulkopuolelle. Kohderyhmän nuoret kaipaavat vahvempaa tukea kuin heille on tällä hetkellä mahdollista tarjota. Nuoret toimivat moottoripajoilla, joissa on saatavilla moniammatillista tukea ja ohjausta ja jossa he saavat myös työkokemusta.

Moottoripajatoiminnan ydin on nuorten miesten ja naisten tukeminen toiminnallisilla keinoin. Moottoripajaan tullaan kaverien kautta, kouluyhteistyön, työvoimahallinnon, seurakuntadiakonian tai sosiaalitoimen yhteistyön kautta. Pajalle ei ole kynnystä ja ovi on iso. Moottoripaja-hanke tekee yhteistyötä yritysten kanssa. Moottoripaja ei ole loppusijoituspaikka vaan uuden alku.

- **Kerhotoiminta**

Koulujen kerhotoiminnan tavoitteena on saada aikaan monipuolista, lapsen ja nuoren kasvua tukevaa vapaa-ajan toimintaa, joka vakiintuu osaksi lapsen ja nuoren iltapäivää. Tavoitteena on, että kerhotoiminnan piiriin saadaan myös niitä lapsia ja nuoria, joilla ei ole mahdollisuutta muuten harrastaa säännöllisesti.

- **Huolen puheeksi ottaminen**

Huolen puheeksi ottaminen on tapa ottaa askarruttava asia puheeksi toista loukkaamatta. Suhteet eivät vahingoitu, vaan päinvastoin paranevat, vaikka keskustellaan hankalista asioista.

Tärkeää on, että huoli otetaan puheeksi kunnioittavalla tavalla toisen (asiakkaan, huoltajien, alaisen jne.) kanssa. Työmenetelmässä otetaan esiin oma huoli ja pyydetään apua sen huojentamiseen. Huoli kannattaa ottaa puheeksi varhain – näin yhteistyöhönkin päästään varhain.

Huolen vyöhykkeistö auttaa työntekijää arvioimaan tuen ja yhteistyön tarvetta. kts. tarkemmin https://www.thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/varhainen-avoin-yhteistoiminta/huolen-puheeksi-ottaminen

- **Yhteisöllinen oppilashuoltotyö**

Oppilashuolto on tärkeä osa perusopetuksen toimintakulttuuria. Yhteisöllisessä oppilashuoltotyössä seurataan, arvioidaan ja kehitetään kouluyhteisön ja oppilasryhmien hyvinvointia. Lisäksi huolehditaan kouluympäristön terveellisyydestä, turvallisuudesta ja esteettömyydestä. Yhteisöllisten toimintatapojen kehittämisessä tehdään yhteistyötä oppilaiden, huoltajien sekä muiden lasten ja nuorten hyvinvointia edistävien viranomaisten ja toimijoiden kanssa.

Oppilaiden ja huoltajien osallisuus ja kuulluksi tuleminen on yhteisöllisessä oppilashuollossa tärkeää ja hyvinvointia vahvistavaa. Oppilaiden osallisuuden edistäminen on opetuksen järjestäjän tehtävä. Oppilashuolto luo kouluyhteisössä edellytyksiä yhteenkuuluvuudelle, huolenpidolle ja avoimelle vuorovaikutukselle. Osallisuutta lisäävät toimintatavat edesauttavat myös ongelmien ennalta ehkäisyä, niiden varhaista tunnistamista ja tarvittavan tuen järjestämistä.

- **Yhteistyö (päiväkodit, koulut, aluettyö, verkostot)**

Yhteistyön kuvaukset lahden verkkosivustoilla

- **Nivelvaiheen yhteistyö ja toimintamallit**

Kuvaukset nivelvaiheen käytänteistä

- **Oppilaskuntatoiminta**

Oppilaskuntatoiminta on yksi keskeinen lasten ja nuorten osallistumista sekä vaikuttamista edistävä lakiin perustuva toimintamuoto. Perusopetuslain (47 a§) mukaan koululla voi olla sen oppilaista koostuva oppilaskunta. Lukiolaki (31 §) sen sijaan velvoittaa oppilaskuntatoiminnan pakolliseksi osaksi lukiokoulutusta.

Koulun oppilaat tai opiskelijat muodostavat oppilaskunnan, jota johtaa sen yhteisesti valitsema hallitus. Oppilaskunnan hallitus toimii linkkinä oppilaiden ja koulun aikuisten välillä.

Oppilaskuntatoiminta lisää yhteisöllisyyttä ja sen kautta oppilailla on mahdollisuus osallistua koulutyön suunnitteluun, arviointiin ja kehittämiseen. Henkilökunta ottaa oppilaskunnan ehdotuksia mahdollisuuksien mukaan huomioon koulutyön suunnittelussa, arvioinnissa ja kehittämisessä

- **Hyvinvoinnin vuosikello**

Sosiaalisen vahvistamisen toimintamalli yhteisölliseen hyvinvointityöhön perusopetuksessa. Rovaniemen kaupunki. <https://www.rovaniemi.fi/loader.aspx?id=22f675c8-f199-48ee-94a4-80cc0d619be4>

- **Hyvän mielen koulu**

Käsikirja mielenterveystaitojen vahvistamiseen yläkouluissa. MIELI Suomen mielenterveys ry. <https://mieli.fi/fi/kirjat/hyvan-mielen-koulu-kasikirja-ylakoululaisen-mielenterveyden-edistamiseen>

- **Hyvää mieltä yhdessä**

Mielenterveystaitoja alakouluun. MIELI Suomen mielenterveys

ry. <https://mieli.fi/fi/kehitt%C3%A4mistoiminta/lapset-ja-nuoret/hyv%C3%A4%C3%A4-mielt%C3%A4-yhdess%C3%A4>

- **Koulurauha-ohjelma**

Mannerheimin Lastensuojeluliitto, Poliisihallitus, Opetushallitus, Folkhälsan ja Suomen Vanhempainliitto. <https://www.mll.fi/koulurauha/>

- **Kummioppilastoiminta**

Mannerheimin Lastensuojeluliitto. <https://www.mll.fi/ammattilaisille/kouluille-ja-oppilaitoksille/kummioppilastoiminta/>

- **Tukioppilastoiminta**

Mannerheimin Lastensuojeluliitto. <https://www.mll.fi/ammattilaisille/kouluille-ja-oppilaitoksille/tukioppilastoiminta/>

- **Rikos- ja riita-asioiden sovittelu**

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. <https://thl.fi/fi/palvelut-ja-asiointi/valtion-sosiaali-ja-terveydenhuollon-erityispalvelut/rikos-ja-riita-asioiden-sovittelu>

- **Yhteispeli**

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. <https://www.thl.fi/fi/tutkimus-ja-asiantuntijatyo/hankkeet-ja-ohjelmat>